

Die Benediktsregel. Eine Anleitung zu christlichem Leben. Der vollständige Text der Regel übersetzt und erklärt von Georg Holzherr, em. Abt von Einsiedeln (Paulusverlag, Freiburg CH 2005) 452 pp. 29 €. ISBN 3-7228-0635-6

Er is een nieuwe, geheel gewijzigde druk verschenen van deze belangrijke uitgave van de Regel van Benedictus (1^e druk 1980). Er is trouwens geen gebrek aan uitgaven van deze regel, niet in het Duitse taalgebied en ook niet in het Nederlandse, maar omwille van de inleiding, het commentaar en het notenapparaat is dit wel een heel speciale uitgave. Het boek is indertijd ook in het Italiaans vertaald. Voor Nederlandse lezers is de Duitse uitgave waarschijnlijk zonder vertaling toegankelijk: dit boek kan veel regellezers verder op weg helpen tot een goed verstaan van de tekst, vertaling ervan naar het dagelijkse leven en, indien gewenst, verdiepte studie van de bronnen van Benedictus.

Wat maakt deze uitgave van de Regel van Benedictus zo bijzonder? Holzherr is erin geslaagd om in één compact en goed hanteerbaar boek verschillende dingen bijeen te brengen: de Latijnse regeltekst, een Duitse vertaling, een verwijzing naar de bijbelteksten, een verwijzing naar de patristische bronnen, een literatuurverwijzing en een zeer handzaam thematisch register. Maar dan zijn er nog twee dingen van bijzondere waarde: de vertaling zelf is colometrisch gemaakt (zodat elke regel een afgeronde zin of gedachte bevat en elke verspringing een soort natuurlijke pauze suggereert). Het is geen poëzie, ook al ziet het er wel zo uit, maar het is een uitgewaaierde presentatie van deze zo geconcentreerde tekst, die zich daarmee opent en beter prijsgeeft. Het is een manier om de tekst aan te bieden zodat deze uitnodigt tot meditatie, tot *ruminare* (overdenken en herkauwen) zoals het in de traditie wel wordt genoemd. Dat overdenken wordt door Holzherr eveneens ondersteund en geleid door een puntsgewijs en thematisch commentaar: een soort *glossen* die niet naast maar onder de tekst zijn gezet. Een lezer die alle kleine lettertjes wil lezen, zal daar heel wat tijd in kunnen stoppen, maar het fijne van het boek is dat het niet strikt nodig is: iedere lezer kan zelf bepalen hoe uitgebreid en hoe diep hij of zij erin duikt. In het aanbieden van het gestructureerde commentaar volgt Holzherr een oude monastieke traditie (Dom Delatte, een van de grote abten van Solesmes deed het op dezelfde wijze) en verwerkt hij inzichten uit eeuwenoude regelcommentaren maar ook uit de nieuwste studies. Hij benut de mogelijkheden van verschillende digitale tekstontsluitingen en heeft zich bij zijn werk bovendien omringd door enkele andere lezers met autoriteit, waaronder de geleerden Adalbert De Vogüé en Giorgio Giurisato. De lezer van dit boek kan er gerust op zijn: dit is een degelijk instrument en een gezaghebbend commentaar.

De eerste druk uit 1980 was al het product van een levenlang omgaan met de regel, maar deze nieuwe druk voegt daar nog iets aan toe: namelijk de inzichten van 25 jaar omgang met de eigen regeluitgave. Het is bewonderenswaardig dat Holzherr, nu abt in ruste, de moed heeft gehad om zijn succesvolle boek kritisch te bezien en... in te korten! Het is opvallend dat het commentaar nu beknopter is, alsof de auteur na verloop van jaren onderscheid heeft kunnen maken tussen hoofd- en bijzaken. De belangrijkste thema's zijn, door het aanbrengen van subtitels, ook onmiddellijk in beeld gebracht, terwijl ze vroeger een beetje verstopt in de glossen zaten. Met deze nieuwe opzet is het boek voor veel lezers waarschijnlijk beter hanteerbaar geworden, al is voor mijn gevoel ook wel eens een meditatief takje teveel weggesnoeid. Inhoudelijk zijn er veel nieuwe inzichten verwerkt: het is duidelijk dat in 25 jaar onze visie veranderd is op het ontstaan van de Regel van Benedictus, de relatie met andere teksten en de context van het monastieke leven in west en oost. Ik kan in dit bestek niet op al die perspectiefveranderingen ingaan, maar wil wel twee dingen naar voren halen.

We weten veel meer van en hebben ook veel meer belangstelling gekregen voor de leefwijze van de amma's, de *moeders* in de woestijn, en de oudste monastieke vrouwengemeenschappen. Holzherr heeft die kennis in deze editie verwerkt en daarmee zijn boek niet alleen tot geleefde ervaring van vaders en broeders, maar ook van móeders en zusters gemaakt. In ons tijdsbestek is dat een belangrijke accentverschuiving. Een tweede punt is dat we veel meer zicht hebben gekregen op het reizen en circuleren in die oudste eeuwen van spirituele teksten en van de religieuzen zelf, tussen oost en west, tussen zuid en noord, en tussen verschillende opgezette kloostergemeenschappen. En ofschoon er bijna altijd een ernstige dogmatische verdeeldheid is geweest, was er ook – zeker in de monastieke wereld – een feitelijke omgangsoecumene. In ons tijdsbestek, waarin oecumene opnieuw een belangrijk thema is, is het mooi om via Holzherr kennis te nemen van die wijde, internationale en oecumenische perspectieven uit de vierde, vijfde en zesde eeuw, op het risico af dat we die oecumenische geschiedenis misschien te ideaal tekenen. In elk geval werkt het inspirerend om te zien hoe westerse monniken vertrouwd waren met het oosterse gedachtengoed en hoe de afstand tussen oost en west door religieuzen als Athanasius, Augustinus, Basilius, Cassianus, Hieronymus en natuurlijk Benedictus zelf werd overbrugd.

In het slothoofdstuk van de Regel staat een paragraaf 'Over wat niet in deze regel is opgenomen', waarbij de regelschrijver tevens verwijst naar ándere spirituele literatuur die voor beginnende monniken geschikt wordt geacht. Terwijl een lezer in relatief korte tijd kennis kan nemen van de Regel van Benedictus - die is bedoeld als een tekst voor beginners en een samenvatting van ándere religieuze leefteksten – heeft men jaren nodig om de bronnen en de spirituele horizon van de regelschrijver te leren kennen. Het mooie van het boek van Holzherr is dat het voor een dergelijke verdiepte lezing een goede gids is: het ontsluit de stille verwijzingen in de Regel naar Schriftteksten, naar spreuken en levens van woestijnvaders, naar andere regels die in West-Europa circuleerden en naar geschriften van de grote monastieke auteurs uit die tijd. Het boek van Holzherr is een voortreffelijke inleiding voor iedereen die de regel van Benedictus beter wil leren kennen: wat erin staat, wat er subtiel in staat, wat er achter de woorden schuilgaat en wat er niet in staat, maar wel bekend verondersteld mag worden.

Charles van Leeuwen